

Hernádi Miklós

(1944. január 16. – 2020. szeptember 9.)

Jajjjjjjjj!

Akkor is jaj, ha tudtuk, hogy egy hosszan tartó betegségnek vetett véget a halál. (Amiből, bízunk, hogy mégis felépül, s ismét oszlop-vállára veszi a magyar és magyar-zsidó kulturális élet szépségeit és nyúgeit – avagy: szépséges nyúgeit.)

Roppant képgyűjteménye és virágai között vajon mire várt, megbékélve a sok-sok közéleti és kulturális viaskodás után?

Ebben a szinte békés állapotában beszélgettünk elmélyültebben utoljára. Lehet, a beteggel szembeni udvariasságból is, arra nógattam, hogy ne hagyja el magát: térjen vissza a szellemi küzdőtérre, ha másért nem, azért, mert az tart életben és egészségben. S utolsó találkozásunk alkalmával – vissza-kereshetően (én is az interneten ellenőriztem) – 2019. november 6-án, amikor éppen ama „rendszerelő” küzdelmek emlékére idéztük fel, mi, a MAZSIKE alapítói, zsidó rendszerelő. A pódiumon, s az azt követő beszélgetésben is arra figyelmeztettük egymást, hogy írjuk meg emlékeinket. Különösen azért – ezt a közönség előtt is szóvá tettük –, mert ennek a magyar zsidó történelem szempontjából fontos mozgalomnak, intézménynek nincs archívuma.

Remélhetőleg – bár... – Hernádi Miklósról, az esszéistára, fordítóra, műkritikusra, sőt, regényíróra (a megfelelő recepció híján hagyta abba csaldottan a regényírást) emlékezni fog az úgynevezett egyetemese magyar kultúra. Mi, – „partikuláris” – zsidók, a ritka, a magyar kultúrában nevet, rangot kivívott író pótolhatatlan veszteségét siratjuk, aki az univerzális világban felhalmozott karizmáját és tiszteletét az újraéleszteni kívánt zsidó kultúra életre lehelésébe fektette.

Ő volt a *Szombat* alapító szerkesztője, majd egy másik, az egyéniségének megfelelőbb, mívesebb és politikamentesebb periodika, a *Kommentár* elindítója.

Mint a *Múlt és Jövő* szerkesztője, tanúsíthatom: nem lehetett olyan megbízást adni, amit ne vállalt volna el, ha érdeklődését fölkelte (főképp a képzőművészet tartozott ide), s ne teljesítette volna ideje és energiái maximális mozgósításával.

Miklós, ha megengeded, nemcsak téled búcsúzom, hanem a nemzedékedtől is. Oly megvilágosító a születési dátumod. Nem, és mégis átélte a holokausztot. (Randolph L. Brahamnak nem csak tanítványi barátja voltál, de fordítóként, szerkesztőként oroszánrészt vállaltál abban, hogy roppant, kétkötetes műve, *A magyar holokauszt* magyarul megjelenhessen, s a közbeszéd, s talán egyszer, a köztudat kitéphetetlen része legyen.)

Az a nemzedék megy el, amelyet (Berkovits György, Székelyi József halála alkalmából) „a holokauszt krátere peremén született nemzedéknek” neveztem, s amelynek távozta után – párhuzamban a nagyokéval (tavaly Heller Ágnes, Konrád György, Ungvári Tamás) – még üresebb lesz a szellemi tér, amelynek megtöltésére vállalkoztunk 1988/1989 izgalmas, reménytelen fordulóján – és amelynek reménytelenségbe hanyatlását megélni szintén megadatott nekünk.

Ha valami felemelő, megkönnyebbítő lehet egy halálban – az az, hogy ezt (a reménytelenséget) már nem kell tovább éljed-szenvedjed.

Műved, jóakarásod itt maradt. Mint barátod, harcostársad ígérhetem: a virágot, amit elültetted (ahová portrédat is beállítottam, megérezve a pillanat tragikumát), nem engedem elhervadni.

János (a Kőbányai)

JESZENSZKY GÉZA HERNÁDI MIKLÓS HALÁLÁRÓL

A történelemtudomány (és ami majdnem ugyanaz: az irodalomtörténet) alapvető forrása a levelezés. Azaz csak volt. A digitália ezt is leváltotta. Előbb a fax (amelynek tünékeny papírhelyettesítő anyagáról ellillantak a betűk, ki emlékszik még rá?), majd az e-mailek és az sms-ek korában már követhetlenné vált a személyek közti kommunikáció – s ezért a technika ún. fejlődésével az emlékezet – a személyes és a kulturális egyaránt – pótolhatatlanul elszegényedett.

Ez az egyik oka – viszont kihasználva a digitális kultúra más előnyét –, hogy közzéteszem ezt a levelezést.

A többihez nem kell magyarázat – mert a spontán kialakult pár(gyász)beszéd magáért beszél.

„Kedves János!

Reggel már hallottam a szomorú hírt. Megindítóan szép nekrológodat személyemben az olvasta, aki épp csak Miklós fölött járt az ELTE angol szakára, de a minden tekintetben aktív kollégával hamar jó viszonyba került. A véletlen úgy hozta, hogy mindketten 1964-ben jutottunk ki Nyugatra, és Angliában találkoztva együtt indultunk autóstoppal az ország megismerésére. Ő szólta, hogy a British Counciltől ingyenyjegyet kaphatunk Stratfordba, a Shakespeare-színházba, hát az volt az első állomás. Az angol kultúra és politikai rendszer iránti rokonszenvünket egy pillanatra sem rendtette meg, hogy a remek színházi előadás után szállásunkra, a Youth Hostelbe tartva a város főutcáján – magyar beszélgetésünket hallva – az akkor rockernek nevezett stricik minden teketória nélkül rántámadtak, és a túlerővel szemben véres képpel, szakadt inggel maradtunk alul. (Miniszterként ezt elmeséltem egy-két nálunk élő, tanuló fekete embernek, akik ennél kevésbé kellemetlen, de előítéletről tanúskodó incidensről panaszkodtak.) Miklóssal együtt jutottunk el Skóciáig, de neki onnan már vissza kellett fordulni, így egyedül kapaszkodtam fel a szigetország csúcsára, a Ben Nevis-re, jártam a szikláiról híres Isle of Skye-on, kerestem a lochnessi szörnyet, énekeltem a hostel-társakkal a Bonnie Banks of Loch Lomond dalt, és találkoztam a költő által megénekelte „Lovely Lass of Inverness”-szel, hogy Skóciát elhagyva a „Haste ye back” táblánál ne érezzem, a skótokhoz még vissza kell térni. Miklóssal ezután éveken át tartó barátságunk alapja ez az út és az angol érdeklődés volt. 1984-ben vendégtanárként Santa Barbarában irodalmat tanító bátyjával is megismerkedtem. Sosem különböztünk össze, de a rendszerváltozást másként éltük át, ő biztosan nem Antall és az MDF híve volt. Nagyon sajnálom, hogy az utóbbi években nem futottunk össze, és most stoppos társamat, a régi barátot gyászolom.

Géza”

„Kedves Géza, Nagyon megható a leveled, köszönöm. Hadd szólaljon meg belőlem a szerkesztő. A következő kérésem lenne. Remélem, hogy erről az utazásról maradt fenn fotó. Nagyon kérném.

Hogy: ezt a leveledet egy képpel rögtön lehoznám egy ilyen hírlevélben. (Keményen dolgozunk egy online változaton, s hamarosan ott is.) És ha van kedved, egészítsd ezt az írást ki a duplájára, vagy triplájára, s azt a folyóiratban is hoznánk.

A személyes fájdalom túl: egy fontos dokumentum a magyar társadalomról. (Amely most oly tragikusan szétesett.)

Elkezdtem feldolgozni a régi negatívjaimat. Nagyszerű képeim vannak ama szarajevói utazásról – amelynek során megismerkedtünk.

Barátsággal, János”

„Kedves János! Sajnos nincs képem 1964-es utamról, csak éles emlékeim. De ha lenne is kép, a sok későbbi fotó között megtalálni sem volna könnyű. Minimális esély van, hogy megtalálok egy fényképet egy angol tanárszéki kirándulásról, ahol Miklós az őszi almádi strandon táncol az angol szakos lányokkal. Ha két egykori kolléganőm valamivel kiegészíti a levelemet, akkor könnyebb lesz egy bővebb változatot készítenem. Valóban tünet, hogy olyan régi barátok, mint Zachár Zsófi és férje, Dornbach Lajzi is távol tartották magukat az MDF-es külügyminisztertől, a korábbi sí túratárstól, de velük később folytatódott a barátság. Nagyon közeli jó barátom volt Lítván Gyuri, de ő, Antall egykori egyetemista társa, védett engem ismeretségi körében, és gyönyörű levelet írt feleségemnek Antall halálakor. Ezt szívesen közölném, akár ebben az írásban, ami a tragikus megosztottságról szólna. Ezen azután Viktor segítségével túl vagyunk – az akkori ellenfelek ma élő tagjaival általában kifejezetten baráti a viszonyom.

Baráti üdv.
Géza”

„Kedves Géza,

Ilyen ritka útra kiengedtek, s nem fotóztatok? (Én minden háromévente egy hónapos utamat ledokumentáltam, hogy legyen mit nézegetni a következő bezártság alatt.)

Nagyon szeretném ezt a leveledet közölni. S ezt most kell! Ugyanakkor kell hozzá egy kép. Ha nincs közös képetek – a barátnőket mozgósítani kellene gyorsan egy Hernádi-képért, s akkor mellé lehet tenni rólad egyet fiatalon, ez biztos lesz.

Kérlek, tegyél egy erőfeszítést.

A későbbi nagyobb írásra lesz idő.

Barátsággal, János”

„Kedves Géza,
Megengeded, hogy a levélváltásunkat közöljem? A második leveledből addig, hogy... bővebb változatot készítenem.

Ma este feltenném.

Az aktualitáson túl – azért, mert a csodálatos médiánk, nem vesz Miklós haláláról tudomást.

Barátsággal, János”

„Kedves János!

Rossz szokásom, hogy kitarok leírt szavaim mellett. Tehát amit jónak látasz, közzéteheted. Egyelőre nem kaptam reakciót kolléganőimtől.

Baráti üdv.

Lényeges és igencsak tanulságos jelenséggel állunk szemben Hernádi Miklós barátunk (és harcostársunk) távozása újrre döbbenés dermedtségében. Miközben a hivatalos nagymédiák hallgatnak (ez az igazi halál?), addig azoknál, akik eleven kapcsolatba kerültek felejthetetlen egyéniségével, elemi erővel tör fel a hiánya – keveredve a felelősségre döbbenéssel (ide tartozom jómagam is) –, hogy utolsó idejében nem látogatták, s nem búcsúztak el tőle személyesen, ahogy megérdemelte volna mind a búcsúzó, mind az elbúcsúztatott. Mindez oly leplező képet nyújt az úgynevezett hivatalos és a magánmédiák közötti roppant távolságról. Fel is veti, hogy mit értünk s miért „hivatalos” alatt, vagy inkább: milyen alapon alakoskodik annak magát – miközben a magánemlékezetben felemelkedik a gyász azzá, aminek rendeltett – a katarzis útján történő föloldásba. A másik létezésbe vezető úton, az emlékek útján való halhatatlanságba.

Az ember nem magányosan sirat valakit, hanem a bánatban is támaszt nyújt, vagy nyújtana, ha ezt közösségben teszi. Ezért kerestem – hol máshol, mint az interneten –, ki osztozik veszteségemben? Egyedül Zöldi László – egykori szerkesztő kollégája az Élet és Irodalomban – írt méltó nekrológot személyes blogjában. („Hernádi Miklós sírkövére”, Média napló).

E keresés közben bukkantam Miklós rólam szóló cikkére (www.szombat.org/archivum/magyar-siratofal-2), amit annak idején nem olvastam, vagy legalábbis nem emlékszem rá, s most az újdonság erejével hatott: micsoda bizonyosság, hogy igenis él. (S ezért remélhetőleg odafönt olvassa a jövő héten megjelenő könyvem – hogy ha majd én is odaérekem, ugyanilyen kedvesen az orrom alá dörgölje, hogy mi a véleménye az általa recenzált és kommentált könyv folytatásairól és befejezéséről – egy hasonló stílusú-műfajkevercsű, de mindenképp utolsó gyűjteményemről e tárgyban.)

Boris János levelét és megemlékezését – Jeszenszky Gézáé után (aki már mozgósítja emlékeit egy hosszabb írásra) – muszáj teljes terjedelmében közölni. Ez is katarzis-segítő, ez is oldja a fájdalmat.

Igen, mi blogok marginalitásában „magánemlékezők”, legyünk mi – nem a hivatalos – azok a médiumok, akik kiszabadítják a magányból (karanténból) a saját eredeti tapasztalataikat, élményeiket és eljutnak mindazokhoz, akiket az emlékidézés az igazi gyázmunkához segít. Legyünk ilyen módon kiválasztottak, akiket a Miklós nyújtotta szellemi párbeszéd, szolidaritás, intellektuális hatás más, jobb, sokszínűbb emberré, intellektussá alakított. Legyünk mi a halhatatlanság letéteményesei, törjük össze az elszigeteltség csendjét barátunk átalakult minőségbe emelkedett és szervesülő életéért.

És a magunkéért, akik még idelelt várjuk ítéletünket!

Kedves János,

Olvastam megható visszaemlékezésedet Hernádi Miklósról a Múlt és Jövő-hírlevélben. Tőled érteültem Miklós haláláról, amely szörnyen megrázott, hiszen megint olyasvalaki távozott, akivel egy időben szoroson egybefonódott az életünk. Jeszenszky Géza emlékeit is elolvastam közös utazásukról. Egyetemi éveink alatt és utána szoros barátság fűzött össze bennünket. Sok időt töltöttünk együtt, rendszeres látogatók voltunk egymás otthonában, amikor együtt gitároztunk, zenét hallgattunk, akkor lettünk mind a ketten jazzrajongók, új könyvekről beszélgettünk, és persze lányokról, az életről, a jövőnkéről. Nekem is vannak valahol fényképeim az egykori közös tanszéki kirándulásokról, erről-arról, amelyeket elő fogok keresni. Egy évben és egy hónapban születünk, én nem egészen két héttel voltam „idősebb” nála, bár ő egy évvel előbb kezdte az egyetemi tanulmányait nálam. Rengeteg dologról beszélgettünk, de sajátos módon a zsidóság és a mi viszonyunk hozzá nem volt túl gyakori téma közöttünk. De akkor, a 60-as évek vége felé, a 70-es években valahogy legtöbbször, nem lévén vallásos, etnikai és kulturális örökségnek tekintettük a magunk zsidóságát, ami akkoriban nem volt „téma”, sőt, inkább tabuizált téma volt (de ezt te jobban tudod nálam), így aztán nekünk sem állt az érdeklődésünk középpontjában. Annál fontosabb lett később, különösen Miklósnak. Sajnos, a későbbi években találkozásaink ritkultak, de kapcsolatunk az utolsó évekig megmaradt. A betegségéről nem tudtam.

De nem pusztán a fecsegés kedvéért rabolom az idődet, hanem mellékelem azt a rövid búcsút, amit Nádori Lídia kérésére én írtam a Magyar Műfordítók Egyesületének honlapjára és Facebook-oldalára, hiszen Miklós többek közt műfordító is volt, és az egyesület meg akart emlékezni róla, talán érdekel. Üdvözlettel: Boris János”